

DOI:

УДК 316.77(045)

**КОМУНІКАТИВНІ МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ ВІДЧУЖЕННЯ ЛЮДИНИ
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ****Наталія Ковтун¹,
Алефтіна Амма²**

Житомирський державний університет імені Івана Франка

¹ ORCID ID: 0000-0002-5529-8655; Researcher ID: AAR-3871-2020² ORCID ID: 0009-0003-5876-760X

Анотація. Досліджено проблему подолання відчуження в інформаційному суспільстві. Розглянуто різні аспекти особистісного і суспільного відчуження людини; розкрито співвідношення між деструктивним і конструктивним впливом новітніх інформаційних технологій на процеси відчуження; проаналізовано концептуальні підходи до проблематики подолання відчуження в умовах пришвидшеної інформатизації буття сучасної людини. Встановлено, що на індивідуальному рівні буттєвості нівеляція відчуження в умовах інформаційної невизначеності відбувається через механізми: актуалізації любові як активної причетності до Іншого; подолання нарцисизму та егоїзму; розвиток її

скромності, об'єктивності та здорового глузду, самостійності, відповідальності, високого рівня адаптивності, залученості у громадське, культурне і політичне життя. Обґрунтовано, що на суспільному рівні нівеляція відчуження комунікативної взаємодії передбачає механізми розвитку відповідальних еліт, громадянського суспільства, посилення здатності до соціальної солідаризації, досягнення соціальної злагоди, пропагування соціального діалогу, децентралізації, руйнування жорсткої системи планування і групування та ін. Ці механізми прямо пов'язані з нівеляцією жорсткого соціального й інформаційного контролю над людиною з боку державних і комерційних інституцій.

Ключові слова: людина, відчуження, інформація, інформаційне відчуження, інформаційна невизначеність, інформаційне суспільство.

Вступ

У сучасному світі людина опинилась в ситуації зростання різних проявів соціальної невизначеності. На міжнародній арені відбуваються загострення локальних і регіональних конфліктів, активізація міждержавних, міжетнічних і міжрелігійних антагонізмів, які поставили світ перед загрозою глобальної геополітичної невизначеності і неспроможності різних політичних акторів прогнозувати своє найближче майбутнє. В економічній галузі людство перебуває на стадії чергового індустріального і технологічного переходу, пов'язаного з автоматизацією, роботизацією, діджиталізацією виробництва та упровадженням технологій ШІ, які поставили сотні мільйонів людей перед реальною загрозою втрати роботи і засобів фізичного виживання. Унаслідок цього не лише конкретні люди, а й цілі соціальні верстви і навіть держави перебувають у стані економічної невизначеності і неможливості хоча б у середній перспективі ефективно прогнозувати свої бюджети.

Більше того, останніми десятиліттями інформаційний простір у глобальних масштабах став ареною поширення постправди, пропагандистських наративів, неправдивої і маніпулятивної інформації, що значною мірою підірвало довіру громадян не лише до традиційних ЗМІ, а й до електронних інформаційних ресурсів. У таких умовах людина дедалі частіше потрапляє у стан політичного, економічного та інформаційного відчуження, що, своєю чергою, зумовлює зростання рівня соціальної і політичної апатії. У зв'язку з цим вкрай актуальним є аналіз механізмів подолання різних форм відчуження людини, насамперед у сфері її комунікації з іншими людьми та спільнотами.

Проблематика дослідження різних аспектів відчуження людини належить до «вічних» філософських проблем. Якнайповніше вона знайшла відображення у працях Г. Гегеля, Й. Фіхте, К. Маркса, М. Вебера, Е. Дюркгейма, Ж.-П. Сартра, Ж. Бодріяра, Ф. Фукуями та ін. У філософії Г. Гегеля обґрунтовано наявність двох форм відчуження людини: перша з них формується через об'єктивацію і «вихід назовні» її свідомості та опредметнення, а друга проявляється через опредметнення або уречевлення чогось, відсторонення продуктів творчості від їх творця (Амма 2025, 4). Натомість у філософії марксизму відчуження досліджується у контексті відсторонення людини від «продуктів своєї праці», а у філософії постмодернізму воно інтерпретується через призму відсторонення людини від власного «тіла, його історії, його перепетій» (Амма 2025, 5). Водночас у дослідженнях українських науковців Н. Ковтун, І. Панчук, О. Поліщук окреслено проблематику відчуження людини від професії в умовах соціальної, економічної та інформаційної невизначеності

постіндустріального суспільства (Ковтун і Панчук 2025; Ковтун і Янішевський 2025; Kovtun, Polishchuk, and Kovtun 2022). А в наукових розвідках Г. Шевченко проаналізовано атрибутивні ознаки і особливості соціального відчуження в системі суспільних відносин інформаційної епохи (Шевченко 2014).

Сутнісні характеристики інформаційного відчуження людини знайшли відображення у працях Ж. Делеза, Ф. Гваттарі (Deleuze and Guattari 1980), М. Кастельса (Кастельс 2007), О. Тофлера (Toffler 1970). Поряд із цим комунікативні механізми подолання відчуження людини розглядаються нами через призму досліджень Ю. Габермаса (Habermas 1998), Дж. Рансьє (Rancière 1999) та Е. Фромма (Фромм 2017). В українській науковій парадигмі співвідношення конструктивного і деструктивного впливу інтернет-технологій на процеси відчуження на індивідуальному і суспільному рівнях буттєвості сучасної людини віддзеркалилося у працях В. Воронкової, О. Дзьобаня та О. Сосніна (Воронкова, Дзьобань, і Соснін 2017; Дзьобань 2012). Утім, незважаючи на значний інтерес до різних аспектів відчуження людини в історико-філософській парадигмі, проблематика з'ясування комунікативних засад нівеляції відчуження людини в ситуації інформаційного перенавантаження та інформаційної невизначеності дотепер не знайшла належного філософського осмислення.

Мета та завдання дослідження

Мета статті – дослідження комунікативних механізмів подолання відчуження людини в ситуації глобальної інформаційної невизначеності.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- 1) проаналізувати механізми нівеляції відчуження людини на індивідуальному рівні її буттєвості в умовах інформаційного суспільства;
- 2) розкрити механізми подолання відчуження людини у площині суспільного буття інформаційної доби.

Методологія дослідження

Мета та завдання статті зумовили використання у дослідженні методології системного аналізу, який допоміг розглядати відчуження людини через призму його реалізації в різних царинах розвитку суспільства (політичній, економічній, правовій, релігійній, інформаційній та ін.) та розмежувати прояви відчуження людини на індивідуальному і суспільному рівнях її буттєвості. Окрім цього, методологія герменевтичного аналізу дала можливість розкрити різні концептуальні підходи до розуміння відчуження людини в історико-філософській ретроспективі.

Результати дослідження

В умовах інформаційного суспільства саме знання, інформація та доступ до неї стають ключовим джерелом не тільки для будь-якого соціально-

економічного, а й особистісного зростання. Утім накопичення останніми десятиліттями надмірної кількості інформації і знань призвело до того, що сучасна людина не здатна сприйняти, засвоїти і використати левову її частку (концепт «футурошоку» Е. Тоффлера). Більше того, надмірна кількість різновекторної інформації призводить до інформаційної перевтоми і нездатності сучасної людини ефективно виробляти і використовувати власні стратегії розвитку та адаптації до соціального і природного середовищ. Означені тенденції часто штовхають людину до інформаційного відчуження, до свідомих або несвідомих дій, спрямованих на обмеження доступу до інформаційних ресурсів і кількості та обсягів спожитої інформаційної продукції.

Унаслідок цього в ситуації пришвидшеного інформаційного обміну (за твердженням О. Дзьобаня) формуються якісно нові умови, коли комунікація «провокує процеси відчуження інформації від конкретних учасників комунікативного процесу через комунікативну модифікацію інформації, створення нової системи масового, а можливо і тотального інформаційно-технологічного контролю за громадянами» (Дзьобань 2012, 5). Означені зміни на рівні суб'єкт-суб'єктних відносин з необхідністю призводять до трансформації відношення як людини до самої себе, так і до визначення рівня цінності будь-яких масових комунікацій. Характеризуючи різні етапи інформаційних революцій, український дослідник вказує, що саме винайдення друкарського верстата (а в інтерпретації М. Макклюена «Галактики Гутенберга»), з одного боку, привело до значного розширення комунікації і взаємодії між широкими верствами населення. З другого боку, поступово це почало сприяти «зростанню відчуження, оскільки комунікація стає опосередкованою» (Дзьобань 2012, 57).

Справді саме поява книгодрукування значною мірою привела до зростання можливостей взаємодії між людьми і убезпечила людство від втрати значущих зразків соціокультурного досвіду. Але водночас з появою друкарського верстата, а в ХХ ст. інтернет-технологій людство почало втрачати «живе спілкування» між людьми як спосіб універсальної комунікації. Внаслідок цього якісно змінилася роль людини як носія і ретранслятора соціокультурного досвіду, адже під впливом активного упровадження новітніх механізмів і технологій джерелом ретрансляції знань стає не стільки конкретна людина, скільки друкований або віртуальний носій інформації. У такий спосіб людина поступово відчужується від продукуваних нею самою знань та інновацій.

У зв'язку з цим на індивідуальному рівні буттєвості, як зауважує Г. Шевченко, подолання відчуження постає як «своєрідне повернення до самого себе, самоусвідомлення та самовизначення себе у світі, відкриття в собі людини в найвищому розумінні цього слова» (Шевченко 2014, 106). А тому в умовах пришвидшення інформатизації різних царин буття людина має бути відкритою до змін, готовою до швидкого реагування на соціальні й особистісні виклики. За таких умов слід звернути увагу на те, що прояви відчуження в сучасному глобалізованому

інформаційному просторі вкрай мінливі і несталі, вони можуть як швидко формуватися, так і раптово зникати.

У контексті дослідження механізмів подолання відчуження доречно звернутися до філософії Е. Фромма, а саме його розуміння любові як способу повернення до себе і віднайдення власної ідентичності на основі комунікації з Іншим. Німецький мислитель слушно зауважує, що в сучасному світі любов стала доволі рідкісним явищем, яке не слід плутати з закоханістю, пристрасною чи звичкою. Справжня любов містить у собі альтруїзм, безкорисливість, здатність віддавати щось, не вимагаючи нічого натомість. Любляча людина має виявляти повагу до Іншого та його інтересів, адже «...якщо я когось люблю, то відчуваю себе одним цілим із ним, але з таким, як він є, а не з таким, якого я хочу бачити об'єктом свого використання» (Фромм 2017, 56). Лише любов як активна причетність відкриває можливість подолати межі свого індивідуального існування і водночас відчути себе носієм активних соціальних сил.

Більше того, саме відсутність любові в сучасному світі є основою для зростання експлуатації і відчуження людини на індивідуальному і суспільному рівнях. Е. Фромм прямо пов'язує ці тенденції в сучасному соціумі з домінуванням у політичній, економічній, соціальній галузях буттєвості сучасної людини керівної бюрократії та професійної політики. В таких умовах до соціальної активності «...людей мотивує масове навіювання, їхня мета більше виробляти й більше споживати. Усі види діяльності підкоряються економічним цілям, засоби перетворюються на цілі; людина є автоматом: вона сита, гарно вдягнена, однак вона абсолютно не цікавиться своїми специфічними людськими якостями й функціями» (Фромм 2017, 188). Але для повернення до себе і віднайдення власної ідентичності не людина «мусить слугувати економічній машині», а «остання має слугувати їй» (Фромм 2017, 188). Для подолання відчуження і віднайдення себе у цьому соціумі саме людина має посісти провідне місце, виявивши свою здатність любити.

Окрім цього, мислитель виокремлює низку механізмів і шляхів подолання відчуження, прямо пов'язаних з любов'ю. Оскільки любов, на думку Е. Фромма, «залежить від відносного браку нарцисизму, вона потребує розвитку скромності, об'єктивності та здорового глузду» (Фромм 2017, 172). Людина для досягнення любові має не просто тяжіти до об'єктивності в будь-якій життєвій ситуації, вона має інтуїтивно відчувати відсутність об'єктивності та бути відкритою до її усунення. За таких умов слід чітко розрізняти наші уявлення про людину та її поведінку, яка може трансформуватись залежно від соціальної реальності.

Здатність до любові прямо залежить від спроможності людини до особистісного зростання у комунікації, у взаєминах з Іншим і світом загалом. Сама здатність до любові «залежить від спроможності піднятися над своїм нарцисизмом, прив'язаністю до матерії й роду» (Фромм 2017, 173). Подолання власного нарцисизму у широкому розумінні потребує практики віри як основи встановлення довіри до взаємодії з іншою людиною. У контексті цього

слухним є міркування І.-Р. Литвин, що релігійна форма любові до Бога також ґрунтується на «потребі подолати відчуженість і досягти єдності» (Литвин 2011, 107). Любов у такій інтерпретації «руйнує стіни навколо відчуженої людини» (Литвин 2011, 108). У такій спосіб людина має здатність піднятися над усім інстинктивним і біологічним, а в перспективі перейти від конкретної любові до когось, до універсальної любові, до усього в світі.

Любов, дружба і подолання відчуження передбачають віру в іншу людину. «Вірити» в іншу людину означає бути впевненим у її надійності, незмінності її цільних настанов, сутності її особистості, її любові» (Фромм 2017, 176). Утім це зовсім не означає, що людина у конкретній ситуації не може змінювати свою позицію, яка залежить від об'єктивної дійсності. Утім у будь-якій ситуації вона має зберігати відносно сталі світоглядні принципи і гуманістичні настанови, повагу до життя і гідності Іншого.

У своїй любові і спробі подолання відчуження особистість має «вірити в себе», зберігаючи свою індивідуальність і свою ідентичність. «Лише та людина, яка вірить у себе, може бути вірною іншим» (Фромм 2017, 176). Збереження себе як індивідуальності створює умови збереження відносно заданих параметрів взаємодії і комунікації між її суб'єктами у майбутньому. Любов як «базова потреба злитися з іншою людиною, щоб вирватися з в'язниці свого відчуження, щільно пов'язана з іншим типом людським бажанням дізнатися "таємницю людини"» (Фромм 2017, 57). Водночас слід звернути увагу і на те, що людина значною мірою залишається остаточно непізнаваною для самої себе. І через любов до Іншого та любов до себе вона прагне зазирнути у своє єство, у свою або чужу душу.

Окрім любові Е. Фромм виділяє й інші механізми подолання відчуження. І до них філософ відносить можливість «говорити про особисте життя, надії і тривоги, демонструвати свої дитячі риси, віднаходити спільний інтерес зі світом – усе це сприяють як подолання відчуженості» (Фромм 2017, 88). Певним чином розвиваючи ці ідеї, українська дослідниця Г. Шевченко слушно відносить до механізмів подолання відчуження відповідальне самовизначення й особистісну ініціативу людини, що завбачує розвиток таких її якостей, як самостійність, відповідальність, високий рівень адаптивності, залученість у громадське, культурне і політичне життя (Шевченко 2014, 106). Поряд із цим, подолання соціального відчуження в умовах інформаційної, геополітичної і соціально-економічної невизначеності неможливе без розвитку відповідальних еліт, громадянського суспільства, посилення здатності до соціальної злагоди і соціальної самоорганізації.

У ситуації зростання соціальної невизначеності в сучасному світі важливою площиною подолання наростаючого відчуження індивіда стає інформаційна галузь. Індивідуальна адаптація особистості в умовах пришвидшеного інформаційного зростання є нагальною потребою її виживання, адже що швидший темп життя, то більше потенційних варіантів майбутнього стають реальністю. Тому, як слушно зауважує Е. Тоффлер, «загальне пришвидшення темпів життя змушує нас продовжувати наш часовий

горизонт, інакше ми ризикуємо бути наздогнаними та пригніченими подіями» (Toffler 1970, 420). Отже, що швидше змінюється інформаційне середовище, то нагальнішою є потреба людини в ефективному прогнозуванні майбутнього.

А тому в умовах інформаційного суспільства ефективне подолання відчуження і адаптація людини до мінливих умов соціального буття, на думку Е. Тоффлера, має передбачати такі механізми, як «розпорошення, децентралізація, взаємодія з громадою, адхократичне управління, руйнування жорсткої системи планування та групування» (Toffler 1970, 409). Ці механізми прямо пов'язані з нівеляцією жорсткого контролю над людиною з боку державних і комерційних інституцій та її долученням до взаємодії і ефективної комунікації з іншими людьми та спільнотами.

У праці «Футурошок» мислитель пропонує і специфічні механізми подолання різних форм відчуження людини в умовах її тривалого інформаційного перенавантаження. До них він відносить необхідність вироблення «методів вимірювання рівня швидкоплинності в різних спільнотах, різних групах населення та в індивідуальному досвіді» (Toffler 1970, 456). Для цього необхідно розробити «індекс швидкоплинності», який має визначати, швидкість, з якою в сучасному світі виробляються і розвиваються стосунки з речами, місцями, людьми, організаціями та інформаційними структурами (Toffler 1970, 456). Усі ці процеси в інформаційному суспільстві становлять соціальний простір існування і комунікації людини, де формується її ідентичність.

Обговорення

Якщо говорити детальніше про інтернет як сферу зростаючого індивідуального і суспільного відчуження людини через втрату «живого спілкування» та його анонімізацію, то потрібно звернути увагу й на те, що інтернет-технології можуть стати механізмом для подолання різних форм відчуження. Зокрема вони відкривають широкі можливості до самоорганізації для маргіналізованих груп, які до того не мали жодних шансів впливати на соціальне життя. В інтернет-просторі ці групи отримують широкі можливості та інструменти для швидкої концентрації своїх зусиль і прагнень. На цю характеристику інтернету свого часу звертав свою увагу М. Кастельс (Кастельс 2007).

У контексті цього заслуговує на увагу позиція української дослідниці В. Воронкової, яка, відповідаючи на застереження про продукування у віртуальній реальності відчуження, зауважує, що в інтернеті перед кожною людиною постає «вибір: використовувати мережу як розвагу, або з її допомогою займатися власною освітою» (Воронкова, Дзьобань, Соснін 2017, 25). І обрання однієї з цих альтернатив залежить не від наявності доступу до інтернету, а від освіти, виховання й соціального середовища становлення особистості. Водночас, на відміну від детермінованого існування людини у світі знеособленої техніки індустріального суспільства, у віртуальній інтернет-реальності, у мережевому соціальному просторі інформаційного суспільства людина має можливість, окрім усього, налагоджувати

комунікацію з іншими людьми і реалізувати свої особистісні якості, інтенції та прагнення.

Комунікативні механізми подолання відчуження і актуалізація адаптивних механізмів людини до швидкоплинного інформаційного середовища можуть проявлятися як «утворення соціальних структур за групами ідентичності і стереотипність масової культури й масової свідомості» (Воронкова, Дзьобань, Соснін 2017, 30). Комунікація між людьми і соціальними спільнотами і, як наслідок, формування соціальних структур за групами ідентичності сприяє збереженню колективних форм ідентичності у світі віртуальної інформації, який за своїми ознаками має високий ступінь швидкоплинності, фрагментарності і мозаїчності. Поряд із цим, у деяких випадках і доволі суперечливі механізми стереотипізації, вироблення і поширення зразків масової культури дають можливість наблизити та спростити надскладний, мінливий і перенасичений світ інформації для сприйняття сучасною людиною.

Суперечливий характер впливу інтернет-технологій на процеси відчуження пояснюється, на думку В. Воронкової, тим, що ці технології можуть використовуватися зовсім по-різному. Так, за допомогою анонімності в інтернеті можна не тільки потрапити у стан відчуження. Механізми анонімності можна цілеспрямовано використовувати як суттєвий «важіль тиску на певні соціальні інститути, соціальні процеси й конкретні громадські, комерційні і державні організації, які під тиском технологій також переходять у режим віртуальної взаємодії» (Воронкова, Дзьобань, Соснін 2017, 30). У такому розумінні використання анонімності та відкритості в інтернеті відкриває нові шляхи для соціальної комунікації, немислимі і неможливі ще декілька десятиліть тому.

Поряд з посиленням здатності людини до адаптації у мінливому інформаційному просторі, продуктивним способом подолання відчуження в сучасному соціальному середовищі, який має значний комунікативний імпульс, постають механізми соціальної солідаризації. І саме на це звертає увагу українська дослідниця Н. Бойко, яка доводить, що «сучасна солідарність втрачає територіальну, класову заангажованість, перестає відтворювати постійну спільність інтересів, цінностей та перестає бути прерогативою класової, групової свідомості» (Бойко 2016, 229). Унаслідок цього в сучасному інформаційному суспільстві активізується здатність людей до об'єднання, солідаризації в мережах значної кількості цілком незнайомих людей за умови відсутності їх прив'язаності до конкретної території або визначеної соціальної групи.

Подолання різних аспектів інформаційного відчуження і збереження соціального здоров'я сучасної людини, як наголошує Н. Волковенко, має «сприяти солідаризації суспільства, протистояти його роз'єднанню, атомізації, сприяти розвитку соціального діалогу між соціальними інститутами, різноманітними громадськими об'єднаннями та людьми» (Волковенко 2020, 24). Беззаперечно, що гармонізація між різними інтересами і потребами суб'єктів інформаційної активності, окремих людей і соціальних спільнот можлива лише за умови вироблення ефективних практик соціальної комунікації, соціального діалогу, що

у перспективі завбачує досягнення соціальної солідарності, соціальної взаємодії, толерантності та зрілості соціально-політичних відносин.

Певним чином підсумовуючи різні комунікативні способи і механізми подолання відчуження людини в сучасному світі, К. Аверіна виокремила три ключові способи подолання кризи ідентичності: «усвідомлення «чужого» як «іншого» через призму власної системи цінностей; усвідомлення власних смаків і уподобань і розуміння необхідності їх збереження в площині новітніх традицій і технологій; сприяння активізації творчого потенціалу як серед панівних верств населення, так і серед маргінальних верств» (Аверіна 2017, 4). Загалом виклики інформаційного суспільства ставлять перед сучасною людиною проблематику вироблення магістральних цінностей та світоглядних орієнтацій людини, здатних підтримувати цілісність її особистості і розвивати можливість її адаптації до мінливих умов соціокультурної реальності.

Висновки

В умовах інформаційного суспільства сформувалися різні комунікативні механізми подолання відчуження. На індивідуальному рівні буттєвості нівеляція відчуження є своєрідним поверненням людини до самої себе, самоусвідомленням і самовизначенням себе у світі. Ключовим її механізмом є любов як активна причетність до Іншого, яка відкриває можливість подолати межі свого індивідуального існування і водночас відчутти себе носієм активних соціальних сил (Е. Фромм). На суспільному рівні буттєвості любов однієї людини до іншої має втілюватися в тому, що не людина мусить слугувати економічній машині, а остання має стояти на службі людству. Важливими механізмами нівеляції відчуження в умовах інформаційної глобалізації є подолання нарцисизму та егоїзму в людині, розвиток її скромності, об'єктивності та здорового глузду, самостійності, відповідальності, високого рівня адаптивності, залученості у громадське, культурне і політичне життя. Водночас подолання відчуження неможливе без продукування довіри до Іншого у процесі соціальної взаємодії, без відповідального самовизначення та особистісної ініціативи людини.

В умовах геополітичної і соціально-економічної невизначеності нівеляція відчуження на суспільному рівні комунікативної взаємодії завбачує механізми розвитку відповідальних еліт, громадянського суспільства, посилення здатності до соціальної солідаризації та досягнення соціальної злагоди, пропагування необхідності соціального діалогу між громадянами, громадськими об'єднаннями та державними інституціями. На інформаційному рівні буттєвості сучасної людини подолання відчуження може відбуватися через механізми децентралізації, руйнування жорсткої системи планування та групування, пошуку односторонніх, ініціювання та підтримки соціально значущих громадянських акцій та ін. Ці механізми прямо пов'язані з нівеляцією жорсткого соціального й інформаційного контролю над людиною з боку державних і комерційних інституцій та її долученням до ефективної комунікації з іншими людьми та соціальними спільнотами.

Список літератури

1. Аверіна К. С. Сучасна криза ідентичності: активність особистості чи шлях до сингулярності. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2017. Вип. 15. С. 3–5.
2. Амма А. В. Особливості відчуження українських біженців та механізми їх комунікації з українською державою в умовах війни. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. № 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18029688>.
3. Бойко Н. Поняття солідарності: традиційний та постмодерний підходи. *Соціальні виміри суспільства: зб. наук. праць*. Київ: Інститут соціології НАН України, 2016. Вип. 8 (19). С. 220–230.
4. Волвенко Н. М. Вплив інформаційного простору на соціальне здоров'я суспільства: глобалізаційний вимір. *Сучасне суспільство: зб. наук. праць*. 2020. Вип. 1 (20). С. 18–31. DOI: <https://doi.org/10.34142/24130060.2020.20.1.02>.
5. Воронкова В. Г., Дзьобань О. П., Соснін О. В. Від homo sapiens до homo informaticus: антропологічні виміри інформаційного суспільства. *Інформаційне суспільство в світі та Україні: проблеми становлення та закономірності розвитку*: колективна монографія. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. С. 11–34.
6. Дзьобань О. П. Філософія інформаційних комунікацій: монографія. Харків: Майдан, 2012. 224 с.
7. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Київ: Ваклер, 2007. 304 с.
8. Ковтун Н., Панчук І. Відчуження людини від професії як актуальна проблема сучасної філософії. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Філософські науки*. 2025. Вип. 1 (97). С. 94–103. DOI: <https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences>.
9. Ковтун Н. М., Янішевський О. Л. Любов до професії як спосіб подолання відчуження: антропологічні та історико-філософські аспекти. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. № 10. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17003023>.
10. Литвин І.-Р. Любов як головний принцип гуманізації людського життя та шлях подолання відчуження людини у філософії Еріха Фромма. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філософія*. 2011. Вип. 210. С. 104–108.
11. Фромм Е. Мистецтво любові / пер. В. Кучменко. Харків: Книжковий клуб «Сімейного дозвілля», 2017. 192 с.
12. Шевченко Г. М. Соціальне відчуження в системі суспільних відносин. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2014. № 1(9). С. 100–108.
13. Deleuze G, Guattari F. *Mille Plateaux – Capitalisme et schizophrénie* 2. Paris, Les Éditions de Minuit, coll. «Critique», 1980. 648 p.
14. Habermas J. *Between Facts and Norms. Contribution to a Discourse Theory of Law and Democracy* / tr. by W. Rehg. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1998. 632 p.
15. Kovtun N. M., Polishchuk O. P., Kovtun Yu. V. Disappearing professions: labor market transformation in the condition of modernization challenges of post-industrial society. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*. 2022. Vol. 1 (91). P. 17–29. DOI: 10.35433/PhilosophicalSciences.1(91).2022.17-29.
16. Rancière J. *Disagreement. Politics and Philosophy* / tr. by J. Rose. Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 1999. 150 p.
17. Toffler A. *Future Shock*. New York: Random House, 1970. 505 p.

References

1. Averina, Kateryna. 2017. "Suchasna kryza identychnosti: aktyvnist osobystosti chy shliakh do synhuliamosti." [The modern identity crisis: personal activity or the path to singularity]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii* [Actual Problems of Philosophy and Sociology] 15: 3–5.
2. Amma, Aleffina. 2025. "Osoblyvosti vidchuzhennia ukrainskykh bizhentsiv ta mekhanizmy yikh komunikatsii z ukrainskoiu derzhavoiu v umovakh viiny." [Features of the Alienation of Ukrainian Refugees and Mechanisms of Their

Communication with the Ukrainian State in Wartime]. *Visnyk humanitarnykh nauk* [Bulletin of Humanities] 14. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18029688>

3. Boiko, Nataliia. 2016. "Poniattia solidarnosti: tradytsiinyi ta postmodernyi pidkhody." [The Concept of Solidarity: Traditional and Postmodern Approaches]. *Sotsialni vymiry suspilstva* [Social Dimensions of Society] no. 8 (19): 220–230. Kyiv: Instytut sotsiologii NAN Ukrainy.

4. Volvenko, Nataliia. 2020. "Vplyv informatsiinoho prostoru na sotsialne zdorovia suspilstva: hlobalizatsiinyi vymir." [The Impact of the Information Space on the Social Health of Society: A Globalization Dimension]. *Suchasne suspilstvo* [Modern Society] 1 (20): 18–31. <https://doi.org/10.34142/24130060.2020.20.1.02>

5. Voronkova, Valentina, Oleksandr Dzoban, and Oleksandr Sosnin. 2017. "Vid Homo sapiens do Homo informaticus: antropologichni vymiry informatsiinoho suspilstva." [From Homo sapiens to Homo informaticus: Anthropological Dimensions of the Information Society]. In *Informatsiine suspilstvo v sviiti ta Ukraini: problemy stanovlennia ta zakonmirnosti rozvytku* [Information Society in the World and in Ukraine: Problems of Formation and Patterns of Development], 11–34. Zaporizhzhia: ZDIA.

6. Dzoban, Oleksandr. 2012. *Filosofia informatsiinykh komunikatsii* [Philosophy of Information Communications]. Kharkiv: Mайдан.

7. Castells, Manuel. 2007. *Internet-halaktyka. Mirkuvannia shchodo Internetu, biznesu i suspilstva* [The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society]. Kyiv: Vakler.

8. Kovtun, Nataliia, and Iryna Panchuk. 2025. "Vidchuzhennia liudyny vid profesii yak aktualna problema suchasnoi filosofii." [Human Alienation from Profession as a Relevant Problem of Contemporary Philosophy]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filosofski nauky* [Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences] 1 (97): 94–103. [https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.1\(97\).2025.94-103](https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.1(97).2025.94-103)

9. Kovtun, Nataliia, and Oleksandr Yanishevskiy. 2025. "Liubov do profesii yak sposib podolannia vidchuzhennia: antropologichni ta istoryko-filosofski aspekty." [Love for One's Profession as a Way of Overcoming Alienation: Anthropological and Historical-Philosophical Aspects]. *Visnyk humanitarnykh nauk* [Bulletin of Humanities] 10. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17003023>

10. Lytvyn, I.-R. 2011. "Liubov yak holovnyi pryntsypp humanizatsii liudskoho zhyttia ta shliakh podolannia vidchuzhennia liudyny u filosofii Erikha Fromma." [Love as the Main Principle of the Humanization of Human Life and the Way to Overcome Human Alienation in Erich Fromm's Philosophy]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya Filosofii* [Bulletin of Cherkasy University. Philosophy Series] 210: 104–108

11. Fromm, Erich. 2017. *Mystetstvo liubovi* [The Art of Loving]. Translated by Volodymyr Kuchmenko. Kharkiv: Knyzhkovyi klub "Simeinoho dozvillia."

12. Shevchenko, H. M. 2014. "Sotsialne vidchuzhennia v systemi suspilnykh vidnosyn." [Social Alienation in the System of Social Relations]. *Filosofia nauky: tradytsii ta innovatsii* [Philosophy of Science: Traditions and Innovations] 1 (9): 100–108.

13. Deleuze, Gilles, and Félix Guattari. 1980. *Mille plateaux: Capitalisme et schizophrénie* 2. Paris: Les Éditions de Minuit.

14. Habermas, Jürgen. 1998. *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Translated by William Rehg. Cambridge, MA: MIT Press.

15. Kovtun, Nataliia, Olena Polishchuk, and Yu. Kovtun. 2022. "Disappearing Professions: Labor Market Transformation in the Condition of Modernization Challenges of Post-Industrial Society." *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences* 1 (91): 17–29. [https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.1\(91\).2022.17-29](https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.1(91).2022.17-29).

16. Rancière, Jacques. 1999. *Disagreement: Politics and Philosophy*. Translated by Julie Rose. Minneapolis and London: University of Minnesota Press.

17. Toffler, Alvin. 1970. *Future Shock*. New York: Random House.

Дата першого надходження: 17.01.2026.

Дата прийняття до друку: 25.02.2026.

Дата публікації: 21.04.2026.

Nataliia Kovtun, Alefina Amma

COMMUNICATIVE MECHANISMS FOR OVERCOMING HUMAN ALIENATION IN CONDITIONS OF INFORMATION UNCERTAINTY

Introduction. In recent decades, the global information space has become an arena for the spread of post-truth, propaganda narratives, false and manipulative information, which has significantly undermined citizens' trust not only in traditional media but also in electronic information resources. In such conditions, people are increasingly falling into a state of political, economic, and informational alienation, which in turn leads to a rise in social and political apathy. **The aim** of the article is to study the communicative mechanisms of overcoming alienation in a situation of global information uncertainty. **Research methods.** The article uses the methodology of system analysis, which allowed us to consider human alienation through the prism of its manifestation in various spheres of society (political, economic, legal, religious, informational, etc.) and hermeneutic analysis, which allowed us to reveal key approaches to understanding human alienation in a historical and philosophical retrospective. **Research results and discussion.** Within the framework of discussing the issue of overcoming alienation in the information society, various aspects of personal and social alienation of individuals were considered; the relationship between the destructive and constructive influence of the latest information technologies on the processes of human alienation was revealed; and various conceptual approaches to overcoming alienation in the context of the accelerated informatization of modern human existence were analyzed. **Conclusions.** It has been established that at the individual level of existence, the reduction of human alienation in conditions of informational uncertainty occurs through the following mechanisms: the actualization of love as active involvement with the Other; overcoming narcissism and selfishness in a person; developing modesty, objectivity, common sense, independence, responsibility, a high level of adaptability, and involvement in public, cultural, and political life. It has been substantiated that the levelling of alienation at the social level of communicative interaction provides mechanisms for the development of responsible elites, civil society, strengthening the capacity for social solidarity, achieving social harmony, promoting social dialogue, decentralisation, dismantling rigid systems of planning and grouping, etc. These mechanisms are directly related to the elimination of rigid social and informational control over individuals by state and commercial institutions

Keywords: *human being, alienation, information, informational alienation, informational uncertainty, information society.*